

Konkurencijos teisės sampratos teoriniai aspektai

Paulina Gričenė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius, Lietuva
Tel.: (+370 5) 236 6175
El. paštas paulina.ambrasaite@tf.stud.vu.lt

Theoretical Perspectives on the Concept of Competition Law

Paulina Gričenė

(Vilnius University (Lithuania))

With the rapid evolution of the digital economy and the ongoing processes of globalisation, novel forms of conduct by economic operators are emerging – and some of these may infringe upon the EU competition law yet remain insufficiently examined. Considering the inherent uncertainty and the open-ended nature of the core concepts underpinning the EU competition law, this article seeks to explore two theoretical frameworks that may enhance the effective application of competition rules in a dynamic and rapidly transforming economic environment. Specifically, the analysis focuses on the concepts of autonomous law and responsive law as potential interpretative approaches. The study begins by examining these concepts through the lens of legal theory and proceeds to evaluate their relevance in the context of the EU competition law, whose objective is to govern an ever-evolving internal market. It argues that the adaptability afforded by the open-textured structure of EU competition law permits a flexible interpretation that can accommodate complex and shifting market realities – provided that such interpretation considers a plurality of objectives and the broader implications of legal reasoning. While this adaptive tendency is increasingly evident in the practice of EU institutions, it simultaneously raises concerns regarding legal certainty.

Keywords: EU competition law, digital economy, responsive law, autonomous law, legal theory.

Konkurencijos teisės sampratos teoriniai aspektai

Paulina Gričenė

(Vilniaus universitetas (Lietuva))

Sparčiai vystantis skaitmeninei ekonomikai ir globalizacijai, atsiranda naujų ūkio subjektų veiksmų, kurie iki šiol nebuvo nagrinėti, ir galinčių pažeisti ES konkurencijos teisės normas. Atsižvelgiant į pagrindinių ES konkurencijos teisės sąvokų neapibrėžtumą ir atvirą struktūrą, šiame straipsnyje buvo siekta iširti du ES konkurencijos teisės konceptualizavimo būdus, kurie gali padėti efektyviau įgyvendinti ES konkurencijos teisės taisykles sparčiai kintamoje ekonominėje aplinkoje. Šiam tikslui įgyvendinti buvo identifikuotos dvi esminės galimos autonominės ir reaguojančios teisės koncepcijos. Pirmiausia tyrime buvo analizuojami šių koncepcijų pagrindai teisės teorijos lygmeniu ir tada, atsižvelgiant į ES konkurencijos teisės paskirtį reguliuoti nuolat kintamą ES rinką, išskirta koncepcija, autorės nuomone, galinti geriausiai padėti spręsti dėl to kylančius iššūkius. Sparčiai keičiantis rinkoms ir ekonomikai, ES konkurencijos teisės atviros struktūros sąvokos leidžia prisitaikyti prie tokių pokyčių, jei yra aiškinamos lanksčiai, atsižvelgiant į daugialypius tikslus ir galimus aiškinimo padarinius. ES institucijų praktikoje pastebima tokia tendencija, tačiau tai taip pat kelia teisinio užtikrintumo problemą.

Pagrindiniai žodžiai: ES konkurencijos teisė, skaitmeninė ekonomika, reaguojanti teisė, autonominė teisė, teisės teorija.

Received: 20/05/2025. Accepted: 22/10/2025

Copyright © 2025 Paulina Gričenė. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

Ivadas

„Abstrakčios nuostatos neišsprendžia konkrečių bylų“
O. W. Holmesas

H. L. A. Hartas teigė, kad išties yra neįmanoma nustatyti tam tikrų elgesio standartų, kurie iš anksto išspręstų visus nenumatytus atvejus¹. To priežastis – atvira kalbos struktūra². H. L. A. Harto teigimu, yra paprastų atvejų, nuolat pasikartojančių panašiuose kontekstuose, kuriems bendrinės formuluotės buvo aiškiai taikytinos, tačiau pasitaikys ir tokių atvejų, kai neaišku, ar jos taikytinos, ar ne³. Tarkime, teisės norma draudžia patekti į parką su transporto priemone. Nors akivaizdu, kad šis draudimas taikomas automobiliams, tačiau kaip dėl dviračių, riedučių, žaislinių automobilių ar netgi, tarkime, lėktuvų?⁴ Tokiu atveju svarbu išsiaiškinti, kas yra apibrėžiama kaip „transporto priemonė“, tačiau visada bus situacijų, kuriose sąvokų taikymas nėra nei visiškai aiškus, nei nuspėjamas⁵. Inovacijos ir natūralūs procesai nuolat generuoja tokius variantus ir, norint nustatyti, ar šie faktų diapazonai patenka į esamas taisykles, būtina atlikti nuoseklią analizę⁶.

H. L. A. Harto idėjoms iš dalies prieštaravo R. Dworkinas, kuris teigė, kad net ir nesant aiškiai apibrėžtos taisyklės ar sąvokos, teisėtą sprendimą visada lemia principai ir politiniai standartai⁷.

H. L. A. Harto ir R. Dworkino diskusija iš esmės atspindi ir konkurencijos teisės atstovų diskusiją. Šiuo metu Europos Sąjungos⁸ (toliau – ES) konkurencijos teisėje gausu permainų, tarp kurių – Skaitmeninių rinkų aktas⁹, numatantis tam tikrus įpareigojimus ir draudimus didelę galią turintiems prieigos valdytojams interneto platformose. Taikant galiojančias konkurencijos taisykles, kilo daugybė diskusijų dėl ES konkurencijos teisės atsparumo ir gebėjimo prisitaikyti prie naujų ir sparčiai besikeičiančių rinkos aplinkybių¹⁰. Iš pradžių Europos Komisija išreiškė įsipareigojimą skaitmeninėms rinkoms taikyti tradicines konkurencijos priemones, tačiau tokia pozicija palaipsniui keitėsi ir galiausiai buvo pripažinta, kad vien konkurencijos taisyklės nėra pakankamos¹¹ pašalinti

¹ HART, Herbert Lionel Adolphus (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 226.

² Ten pat, 225.

³ HART, Herbert Lionel Adolphus (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 223.

⁴ HART, Herbert Lionel Adolphus (1958). Positivism and Separation of Law and Morals. *Harvard Law Review*, 71, 607.

⁵ Ten pat.

⁶ Ten pat.

⁷ Dworkin, 1977 cituota BALTRIMAS, Johanas; LANKAUSKAS, Mindaugas (2014). *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamas būdai*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas, 25 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Baltrimas_Lankauskas_studija.pdf

⁸ Sąvoka „ES konkurencijos teisė“ apima ES konkurencijos taisykles, nustatytas Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV) 101 ir 102 straipsniuose, atitinkamų reglamentų ir direktyvų rinkinį, Europos Komisijos, kaip priežiūros institucijos, praktiką, Europos Sąjungos Bendrojo Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatyme yra įtvirtintos iš esmės identiškos nuostatos kaip ir SESV 101 ir 102 straipsniuose, todėl, aiškinant ir taikant konkurencijos teisę Lietuvos Respublikoje, yra atsižvelgiama į ES praktiką.

⁹ Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas 2022 m. rugsėjo 14 d. (ES) Nr. 2022/1925 dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828. *OL L* 265, 2022 10 12, 1–66.

¹⁰ Žr., pavyzdžiui, COLOMO, Pablo Ibanez (2021). The Draft Digital Markets Act: A Legal and Institutional Analysis. *Journal of European Competition Law and Practice*, 12(7) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3790276

¹¹ Konkurencijos bylos, susijusios su interneto platformomis ir jų elgesio skaitmeninėje ekonomikoje tyrimu, tapo labai sudėtingos ir netgi prieštaringos, o sprendimų dėl tyrimų priėmimas – ilgai trunkantis ir lėtas. Pavyzdžiui, Europos Komisija pradėjo tyrimą *Google Shopping* byloje dar 2010 m. lapkričio mėn., 2015 m. balandžio mėn. pateikė bendrovei įtarimą dėl galimo konkurencijos teisės pažeidimo, o galutinis Europos Komisijos sprendimas dėl pažeidimo buvo paskelbtas

struktūrinės problemos, atsirandančias platformų ekonomikoje – būtent tuo tikslu buvo priimtas Skaitmeninių rinkų aktas.

Skaitmeninių rinkų akte numatyti įpareigojimai iš esmės atspindi ES teismų praktikoje konkurencijos teisės srityje suformuotus išaiškinimus, kurie, juos įtvirtinus Skaitmeninių rinkų akte, tapo pozityviosiomis teisės normomis. Visgi pačios konkurencijos teisės taisyklės skaitmeninės konkurencijos atžvilgiu lieka nepakitusios, todėl atsakingos priežiūros institucijos ir teismai, sprenddami konkrečias bylas ir taikydami ES konkurencijos teisės nuostatas, galimai turės pateikti naujus išaiškinimus būtent įvertinę skaitmeninės ekonomikos ypatumus bei dinamiką. Neatmestina, kad tam tikrų naujų konkurencijos teisės pažeidimo sudėčių gali atsirasti ne tik skaitmeninėje erdvėje, bet ir kituose teisiniuose santykiuose, kurie globalizacijos akivaizdoje taip pat sparčiai kinta. Akivaizdu, kad atsakingos priežiūros institucijos ir teismai vis dažniau susidurs su klausimu, ar tam tikri veiksmai patenka į anksčiau pozityviųjų teisės normų sureguliuotų santykių apibrėžtį ir kaip (t. y. kokius metodus pasitelkiant) aiškinti šias normas, kai vieno ar kito teisinio santykio ar situacijos teisės taisyklė nereguliuoja. Kitaip tariant, tai, kas vienoje situacijoje atrodo suprantama, kitoje gali kelti abejonių dėl teisės taikymo¹².

Kai kurie akademikai ES konkurencijos teisės neapibrėžtumą vertina kaip tam tikrų ekspertinių teisiųjų ir ekonominių žinių trūkumą – konkurencijos teisė konkrečiu atveju yra neaiški, neapibrėžta dėl to, kad priežiūros institucijos ir teismai nėra pakankamai išplėtoję savo praktikos¹³. Šiuo požiūriu, konkurencijos teisės neapibrėžtumas yra „blogybė“, kurią reikia pašalinti pažįstant ir aiškinant teisę, nevertinant moralinių argumentų ir tam tikrų vertybinių pasirinkimų¹⁴. Kita vertus, akademinėje bendruomenėje taip pat yra plėtojamas požiūris, kad konkurencijos teisės neapibrėžtumas yra pasekmė to, kad konkurencijos teisės nuostatose yra įtvirtintos tam tikros vertybinės kategorijos, todėl ir bylų sprendimuose neišvengiama vertybinių sprendimų bei skirtingų vertybių derinimo¹⁵.

Konkurencijos teisės sritis vis dar neturi bendro sutarimo dėl savo tikslo, funkcijų, pagrindinių sąvokų apimties ir jų įgyvendinimo. Mokslininkai, praktikai ir teisėjai diskutuoja apie konkurencijos teisės nuostatų tikslus bei pagrindines sąvokas, kurios apibrėžia draudžiamus veiksmus ir gali būti interpretuojamos įvairiai. Egzistuoja skirtingi požiūriai į tai, kaip turėtų būti suformuluotas teisinis standartas, remiantis neapibrėžtomis teisės normomis ir esama teismų praktika¹⁶. Be to, ES konkurencijos teisė grindžiama ir tam tikromis ekonominėmis kategorijomis, todėl jos taikymas neatsiejamas nuo ekonominės analizės.

Tai rodo, kad ES konkurencijos teisės sritis yra ganėtinai neapibrėžta, o dauguma konkurencijos teisės bylų yra sudėtingos bylos. Sudėtingomis šiuo atveju laikytinos bylos, kai teisės normatyvinis neapibrėžtumas, semantinis neaiškumas ir sudėtingumas trukdo pasiekti konsensą dėl teisės normų

tas tik 2017 m. birželio mėn., t. y. praėjus 7 metams nuo tyrimo pradžios. Toks ilgas laikotarpis tarp tyrimo pradžios ir sprendimo priėmimo yra nulemtas keleto priežasčių, kurios iš esmės yra susijusios su skaitmeninių rinkų sudėtingumu, dinamiskumu, taip pat Europos Komisijos ir kitų institucijų patirties analizuojant tokio pobūdžio bylas trūkumu.

¹² MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 143.

¹³ MAKRIŠ, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

¹⁴ Ten pat.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Žr., pavyzdžiui, MAKRIŠ, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1), 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>; STYLIANOU, Konstantinos; IACOVIDES, Marios (2022). The goals of EU competition law: a comprehensive empirical investigation. *Legal Studies*, 42(4), 620–648 [interaktyvus]. doi:10.1017/lst.2022.8; STYLIANOU, Konstantinos; IACOVIDES, Marios. (2025). The new goals of EU competition law: sustainability, labour rights, and privacy. *European Law Open*, 3(3), 587–616 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/elo.2024.31>

aiškinimo ir taikymo¹⁷. Dėl to atsakingų institucijų ir teismų autoritetingi išaiškinimai ne visada (nu) lemia nuoseklų konkurencijos teisės aiškinimą ir taikymą¹⁸.

Šiuo straipsniu siekiama neapibrėžtumo klausimą konkurencijos teisėje analizuoti pagal dvi teisės koncepcijas: autonominės (angl. *autonomous law*) ir reaguojančios (angl. *responsive law*) teisės sistemas. Šios teisės koncepcijos yra išskirtos remiantis P. Nonet ir P. Selznick teisės sistemų tipologija¹⁹, konkrečiai – išskirtomis autonominės ir reaguojančios teisės sistemų sampratomis. Nors šio straipsnio tikslas nėra detalai gilintis į minėtų autorių išskirtą teisės sistemų tipologiją, jos naudojamos kaip atspirties taškas tolesnei analizei. P. Nonet ir P. Selznick integracinis požiūris jungia skirtingas teisės teorijas, dėl to autonominės ir reaguojančios teisės sampratos padeda iliustruoti akademiniėje bendruomenėje vyraujančius nesutarimus dėl konkurencijos teisės terminijos²⁰.

Atitinkamai, šio straipsnio *objektas* – konkurencijos teisės, kaip reaguojančios ir autonominės teisės, samprata teisės teorijos kontekste. Šio straipsnio *tikslas* – išanalizuoti nurodytas konkurencijos teisės sampratas pasitelkiant teisės teoriją ir išskirti sampratą, kurios pritaikymas prisidėtų prie veiksmingesnio ES konkurencijos teisės taikymo sparčios globalizacijos ir skaitmenizacijos akivaizdoje.

Atsižvelgiant į minėtą tikslą, straipsnio *uždaviniai* yra šie: (i) išanalizuoti ES konkurencijos, kaip autonominės teisės, sampratą; (ii) išanalizuoti ES konkurencijos, kaip reaguojančios teisės, sampratą; (iii) išskirti sampratą, kuri galėtų labiau prisidėti prie efektyvaus ES konkurencijos teisės taikymo.

Tam, kad būtų pasiektas nurodytas tikslas ir įvykdyti išsikelti uždaviniai, buvo pasitelkiami šie tyrimo metodai: pirmajam ir antrajam tyrimo uždaviniams buvo naudojamas *literatūros tyrimo metodas*, renkant ir analizuojant teisės aktus, akademinę literatūrą ir kitus šaltinius, taip pat *lyginamasis metodas*, analizuojant dvi išskirtas ES konkurencijos teisės sampratas kai kurių teisinio pozityvizmo, R. Dworkino interpretivizmo ir kitų teisės teorijų kontekste; *loginis metodas*, struktūrizuojant darbą, dėstant įžvalgas ir pateikiant išvadas, kiti metodai.

Teisės aiškinimo metodus aiškinant abstrakčias teisės normas teisinėse sistemose yra analizavę užsienio ir Lietuvos teisės akademikai. Iš pastarųjų išskiriami G. Lastauskienė²¹, J. Baltrimas²², R. Latvelė²³,

¹⁷ MAKRIŠ, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1), 2 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>.

¹⁸ Ten pat.

¹⁹ Siekdami suvokti pagrindinius įvairių teisinių santvarkų formų bruožus ir funkcijas atsižvelgdami į jų sociologinius, jurisprudencinius ir institucinius aspektus, jie išskyrė represinę, autonominę ir reaguojančią teisės sistemas. Laikytina, kad šie trys skirtingi teisės sampratos modeliai siekia atskleisti skirtingus tos pačios teisinės tikrovės aspektus. Pažymėtina, kad represinė teisės sistema atspindi situaciją, kai valstybė turi teisės prievartos monopolį, tačiau jo nevaržo jokie teisinės valstybės principai. Pagal šį modelį pagrindinė teisės funkcija yra įteisinti valdžią ir užtikrinti privilegijų ir priklausomybės hierarchiją. Šiame straipsnyje represinės teisės modelis nėra analizuojamas, kadangi nėra aktualus, jis susijęs su teisinėmis santvarkomis, kuriose teisinės valstybės principas neegzistuoja (FEELEY, Malcolm M. (1979). Law, Legitimacy, and Symbols: An Expanded View of Law and Society in Transition. *Michigan Law Review*, 77(3), 899–907).

²⁰ Autorės vertinimu, toks autonominės ir reaguojančios teisės skirstymas yra naudingas siekiant suprasti tam tikrus ES konkurencijos teisės reiškinius ir ypatumus. Paminėtina, kad tiek autonominės, tiek reaguojančios teisės sistemų samprata nebūtinai atstovauja grynai vienai tam tikrai teisės paradigmą – tiek vienoje, tiek kitoje teisės sampratoje gali sąveikauti atskiros teisės teorijos paradigmos.

²¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2012). Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 19(4), 1342–1359 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/106>.

²² BALTRIMAS, Johanas; LANKAUSKAS, Mindaugas (2014). *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamas būdai*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Baltrimas_Lankauskas_studija.pdf

²³ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

E. Spruogis²⁴, A. Vaišvila²⁵, E. Kūris²⁶ ir kt., tačiau gilesnė analizė aiškinant abstrakčias ES konkurencijos teisės nuostatas atlikta nebuvo. Paminėtini patys žymiausi užsienio autoriai, analizavę neapibrėžtos teisės aiškinimą ir teisėjo vaidmenį, H. L. A. Hartas²⁷, H. Kelsenas²⁸, R. Dworkinas²⁹, R. Posneris³⁰ ir kiti. Iš užsienio autorių, nagrinėjusių teisinio neapibrėžtumo problematiką ES konkurencijos teisės kontekste, reikia paminėti S. Makris³¹, J. O. McGinnis, A. M. Meerkins³² ir R. R. Stones³³, tačiau pagrindiniuose jų darbuose šis klausimas nebuvo nagrinėjamas iš minėtų teisės paradigmos perspektyvos. Atsižvelgiant į tai, šio straipsnio autorės pasirinkimas analizuoti teisėjo vaidmenį bei jo pasitelkiamus teisės aiškinimo metodus, taip pat išskirtinas ES konkurencijos teisės sampratas atskirų teisės paradigmos kontekste, laikytinas originaliu.

Paminėtina, kad straipsnyje pirmiausia norima perteikti tam tikrą mokslinių debatų esmę ir prasmę, siekiant išskirti kryptingo tolesnio ES, taip pat ir Lietuvos, konkurencijos teisės taisyklių aiškinimo ir taikymo argumentus ir pozicijas. Dėl to straipsnyje yra orientuojamasi ne į atsakingų priežiūros institucijų ir teismų praktiką, bet būtent į tekstinę taisyklių išraišką per teisės teoriją, kuri, autorės nuomone, yra pagrindas tolesnėms (tarp jų – ir praktinėms) diskusijoms vykti, kadangi teorinės atraminės pozicijos gali nulemti taisyklių aiškinimo ir taikymo kryptį. Tik paskutinėje šio straipsnio dalyje glaudžiai apžvelgiama paskutinio meto ES priežiūros institucijų praktika konkurencijos teisės bylose.

1. Autonominės ir reaguojančios teisės sampratos: teorinis požiūris

1.1. Autonominės teisės sampratos teoriniai aspektai

„Teisėjas yra tik lūpos, tariančios įstatymo žodžius“

Charles Luis Montesquieu

Autonominės teisės modelis gali būti suprantamas kaip į teisinės taisyklės orientuota teisės sistema, kurioje laikoma, kad teisė yra nepriklausoma nuo politikos, vertybių ar bet kurios kitos neteisinės srities³⁴. Pagal šią sistemą, teisė suprantama kaip tam tikras taisyklių rinkinys³⁵. Teisinės institucijos turėtų taikyti

²⁴ SPRUOGIS, Ernestas (2006). Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 8(86), 56–62 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2836>

²⁵ VAIŠVILA, Alfonsas (2006). Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose. *Jurisprudencija*, (8)86, 7–17 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/6694>

²⁶ KŪRIS, Egidijus (2002). Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 11–41.

²⁷ HART, Herbert Lionel Adolphus. (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai.

²⁸ KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas.

²⁹ DWORKIN, Ronald (2004). *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.

³⁰ POSNER, Richard Allen (2004). *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004.

³¹ MAKRI, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 228–268 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

³² MCGINNIS, J. O., MEERKINS, M. A. (2016). Dworkinian Antitrust [interaktyvus]. *Iowa Law Review*, 102(1), 1–59 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-102-issue-1/dworkinian-antitrust>

³³ STONES, Ryan R. (2018). *EU competition law and the rule of law: justification and realisation*. Doctoral dissertation. Social Sciences, Law, London School of Economics and Political Science. London [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etheses.lse.ac.uk/3938/>

³⁴ FEELEY, Malcolm M. (1979). Law, Legitimacy, and Symbols: An Expanded View of Law and Society in Transition. *Michigan Law Review*, 77(3), 900.

³⁵ MAKRI, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1) 1, 33 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>.

teisę ir užsiimti tik „grynuoju“ teisiniu argumentavimu, nesileisdamos į subjektyvų vertybinį vertinimą ir aiškinimą³⁶. Tad iš esmės pagal autonominės teisės modelį, teisėjai aiškina teisę ir siekia ją pažinti, t. y. nustatyti, kokia ji yra. Remiantis autonominės teisės modelio požiūriu, teisės taikymas yra neutralus, vertybiškai laisvas, iš esmės nepolitinis veiksmas³⁷.

Autonominės teisės sistemos koncepcija iš esmės atspindi teisinio pozityvizmo paradigmą³⁸, kuri lemia pozityvistinį teisėjo vaidmens aiškinimą. Teisinio pozityvizmo šalininkai atmeta metafizinius svarstymus apie teisės prigimtį ir esmę³⁹. Jie pripažįsta teisės ir moralės sąveiką, tačiau nesiekia pajungti vienos kitai – tai yra santykis tarp jų, o ne subordinacija⁴⁰.

Prie teisinio pozityvizmo teorijų priskiriama gana daug savo pobūdžiu skirtingų teisės sampratų ir pateikti apibendrintą, visiems teisinio pozityvizmo atstovams tinkantį požiūrį į teisėjo santykį su teise ją aiškinant, yra sudėtinga, o gal ir apskritai neįmanoma. Nepaisant skirtumų, teisinio pozityvizmo šalininkai sutaria, kad teisėjai nėra tikrieji teisės kūrėjai, o jei ir turi tam tikrą diskreciją, ji yra ribota⁴¹. Teismai, aiškindami įstatymus, tiesiog atskleidžia tekstinės teisės normos prasmę ir nevienareikšmiškas taisykles performuluoja į aiškesnes⁴².

Dėl ribotos darbo apimties visos teisinio pozityvizmo teorijos nėra analizuojamos⁴³, tačiau, manytina, kad autonominės teisės, o kartu ir autonominės ES konkurencijos teisės, sampratą geriau suprasti pirmiausia padės išsamesnė H. Kelseno grynosios teisės teorijos analizė.

H. Kelsenas tęsia J. Benthamo ir J. Austino tradiciją, atskirdamas teisę nuo moralės ir kitų vertybių⁴⁴. Nors jis pripažįsta psichologijos, sociologijos, etikos ir politikos svarbą teisei, tačiau siekia pažinti „grynąją“ teisę – be vertybių ir subjektyvių nusistatymų⁴⁵. Skirtingai nuo H. L. A. Harto doktrinos, Kelseno grynosios teisės teorija neturi moralės minimumo⁴⁶.

H. Kelseno teorijoje yra teigiama, kad visos teisės normos kyla iš pamatinės normos (*Grundnorm*) ir sudaro normų sistemą⁴⁷. H. Kelseno teigimu, konstitucija grindžiama *Grundnorm*; taikant konstituciją,

³⁶ MAKRIŠ, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 7 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

³⁷ MAKRIŠ, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1), 34 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>.

³⁸ Pažymėtina, kad autonominės teisės modelis atitinka ne visas, o tik tam tikras teisinio pozityvizmo atstovų pateiktas teisės, o kartu ir teisėjo vaidmens, sampratas. H. L. A. Harto švelnūs pozityvizmas, kaip aptarta toliau, yra artimesnis reaguojančios teisės sampratai.

³⁹ KŪRIS, Egidijus (2002). Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 24.

⁴⁰ Ten pat, 25.

⁴¹ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 60 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁴² VAIŠVILA, Alfonsas (2006). Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose. *Jurisprudencija*, (8)86, 7 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/6694>

⁴³ Plačiau apie teisinį pozityvizmą žr., pavyzdžiui: BAUBLYS, Linas; BEINORAVIČIUS, Darius; KALUINA, Andrius ir kt. (2012). *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vadovėlis. Vilnius: Leidykla MES, 145–175; VAIŠVILA, Alfonsas (2006). Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose. *Jurisprudencija*, (8)86, 7–17 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/6694>; KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas. HART, Herbert Lionel Adolphus. (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai ir kt.

⁴⁴ KŪRIS, Egidijus (2002). Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 29.

⁴⁵ KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 43.

⁴⁶ KŪRIS, Egidijus (2002). Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 30.

⁴⁷ KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 173.

sukuriamos bendrosios normos (įstatymų leidyba ar papročiu), o taikant bendrąsias normas, teismų sprendimais ar administraciniais aktais yra sukuriamos individualios normos⁴⁸.

Teisės neapibrėžtumo atveju tikslingam teisės (bendrosios normos) taikymui H. Kelsenas išskiria kelis galimus pasirinkimus⁴⁹, tarp jų – teisės taikymą atlikti taip, kad jis atitiktų kurią nors vieną iš skirtingų teisės normos prasmį⁵⁰. Pagal jį, taikytina teisė – rėmai, tarp kurių yra galimi keli skirtingi taikymo variantai, o kiekvienas tarp jų esantis aktas yra teisės aktas⁵¹. Ta aplinkybė, kad teismo sprendimas yra grindžiamas įstatymu, iš tikrųjų reiškia tik tai, kad jis neišeina už įstatymo rėmų; jį reiškia ne tai, kad ta individualioji norma yra vienintelė, bet tai, kad ši individualioji norma yra viena iš tų, kurias galima sukurti neišeinant iš bendrosios normos ribų⁵².

H. Kelseno teorijoje nėra pateikiama aiškių konkrečių metodų, kaip aiškinti neapibrėžtas teisės normas – H. Kelsenas iš esmės išdėsto savitą teisės normų hierarchiją⁵³, kuri gali padėti tinkamo metodo paieškoms. Įvertinus ES konkurencijos teisės glaudų santykį su ekonomika, aktuali tampa ir ekonominė teisės analizė, kuri gali padėti išskirti konkretesnę metodą, aiškinant neapibrėžtas ES konkurencijos teisės normas laikantis autonominės teisės sampratos.

Anot J. Benthamo⁵⁴, galutinis įstatymų leidėjo tikslas – didžiausia nauda didžiausiam skaičiui žmonių, o būtent tai ir pasiekama varžant bendruomenės narių elgesį⁵⁵. Tad iš esmės priežiūros institucijos ir teismai, taikydami teisės normas, jas turi aiškinti taip, kad būtų siekiama maksimalios naudos bendruomenei. Kitaip tariant, – bausmės⁵⁶ sukeltas skausmas turi viršyti naudą, kuri įgyjama padarant nusizengimą, bet jis turi kuo mažiau viršyti blogį, kurį sukėlė nusizengimas⁵⁷.

⁴⁸ KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 210.

⁴⁹ H. Kelsenas pabrėžia, kad nėra kriterijaus, pagal kurį iš tų rėmų reiktų rinktis vieną, o ne kitą galimybę. Paprasčiausiai nėra metodo, kurį būtų galima apibūdinti kaip pozityviosios teisės metodą, leidžiančio iš kelių normos prasmų išskirti vieną kaip vienintelę teisingą ir tinkamą (KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 279). H. Kelseno teigimu, nė vienas metodas nėra geresnis už kitą: ar atmesti formuluotes ir paisyti tik preziumuojamos įstatymų leidėjo valios, ar griežtai laikytis formuluočių ir nekreipti dėmesio į (visada problemiška) įstatymų leidėjo valią (KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 279).

⁵⁰ KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 278.

⁵¹ Ten pat, 278–279.

⁵² Ten pat, 79.

⁵³ H. Kelseno teigimu, konstitucija grindžiama *Grundnorm*; taikant konstituciją, sukuriamos bendrosios normos (įstatymų leidybos būdu ar papročiu), o taikant bendrąsias normas, teismų sprendimais ar administraciniais aktais yra sukuriamos individualios normos. Teismo sprendimas tampa precedentu, kai bendroji teisės norma nėra aiškiai apibrėžta arba yra nevienareikšmiška ir ją galima įvairiai aiškinti. Teismas gali kurti individualią normą, kurios bendroji teisės norma neapibrėžia. Toks sprendimas orientuoja panašių bylų sprendimus ir apibendrina individualią normą. Taip yra todėl, kadangi aukštesnė norma negali visais aspektais apibrėžti savo taikymo apimties. Visada turi likti daugiau ar mažiau erdvės diskrecijai, todėl aukštesnė norma žemesnės normos atžvilgiu tegali būti tam tikri rėmai, kuriuos teisėjas, pritaikydamas bendrąją normą, užpildo priimdamas individualią normą (KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 200, 210–211, 278).

⁵⁴ J. Benthamo teorija siekia pagrįsti teisės modelį, kurio pagrindas yra siekis maksimizuoti gaunamą naudą subjektui. Vadovaujantis tokiu požiūriu, siūloma žvelgti į teisę ir ją kurti. Šis požiūris skiriasi nuo O. W. Holmeso požiūrio, kuris taip pat ieškojo teisės pagrindo utilitarizme. Naudojant tą pačią utilitarizmą grįstą pasaulio suvokimo schemą, J. Benthamo normatyvinis ir O. W. Holmeso pozityvusis (aprašomasis) požiūriai prisidėjo prie skirtingų ekonominės teisės analizės mokyklų susiformavimo (MURAUŠKAS, Donatas (2012). Ekonominė teisės analizė (susiformavimas). *Teisė*, 83, 223 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/109>).

⁵⁵ KŪRIS, Egidijus (2002). *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Iš: KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 27.

⁵⁶ Atkreiptinas dėmesys, kad taip J. Benthamas pasisakė dėl baudžiamųjų įstatymų tikslų. Tačiau toks aiškinimas tinka ir konkurencijos teisei, kadangi yra pripažįstama, kad baudų už konkurencijos teisės pažeidimus dydis ir jų tikslas atgrasyti ūkio subjektus nuo konkurencijos teisės pažeidimų darymo Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikoje vertinamos kaip kvazibaudžiamosios sankcijos.

⁵⁷ BAUBLYS, Linas; BEINORAVIČIUS, Darius; KALUINA, Andrius ir kt. (2012). *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vadovėlis. Vilnius: Leidykla MES, 151.

Šis požiūris iš esmės atitinka konkurencijos teisę analizuojančių ekonomistų, kurie kaip pagrindinį įstatymo tikslą laiko bendrą gerovę, požiūrį. Vieno iš žymiausių Čikagos mokyklos atstovų R. Borko nuomone, konkurencijos teisės taisyklės turėtų būti taikomos siekiant vartotojų gerovės, tačiau išties vartodamas šią sąvoką jis turėjo omenyje gamintojų ir vartotojų gerovės sumą, kitaip tariant, jis iš tikrųjų pasisakė už bendrą gerovės standartą⁵⁸ – ekonominis efektyvumas pasiekiamas tada, kai bendra gerovė yra kuo didesnė. Tad iš esmės tai atitinka ir teisinio pozityvisto J. Benthamo pateiktą teisės, kaip bendrovės gerovės, siekio sąvoką.

Bendros gerovės maksimizavimas gali būti laikomas tam tikra vertybine kategorija. Turbūt sunku paneigti, kad vertybės yra įtvirtinamos teisėje, tačiau teisės pozityvizmo teorijoje atitinkamos socialinės normos teise tampa ne todėl, kad įtvirtina tam tikras vertybės, o būtent priešingai – tos vertybės yra užtikrinamos dėl to, kad yra įtvirtintos teisėje (teisės normose)⁵⁹.

Dėl to autonominis požiūris į konkurencijos teisę nereiškia, kad konkurencijos teisė nėra pagrįsta tam tikromis vertybėmis. Pagal šią sampratą, konkurencijos teisės aiškinimas ir įgyvendinimas gali būti (ir turi) būti izoliuotas nuo vertybinių nesutarimų ir remtis tik teisiniais argumentais bei tam tikru ekonomikos indėliu⁶⁰. Autonominės konkurencijos teisės šalininkai pasisako už bendrą gerovę kaip iš esmės vienintelį disciplinuotą ir objektyvų tikslą, į kurį atsižvelgdami teismai ir priežiūros institucijos turėtų vertinti ginčijamo elgesio tikimybę pakenkti konkurencijai⁶¹.

Atitinkamai, pagal autonominę ES konkurencijos teisės sampratą, tam, kad būtų sukonkretinta neaiški ES konkurencijos teisės nuostata, konkurencijos teisės taikytojai gali remtis vertybiškai neutralios ekonomikos nuostatomis ir siekti bendrojo gėrio. Komerčinė veikla, kuri galimai riboja konkurenciją, tačiau, tarkime, nedaro neigiamo poveikio bendrai gerovei, neturėtų būti pripažinta prieštaraujanti konkurencijos teisei, kadangi, „įsileidus“ į elgesio vertinimą kitus tikslus ir (ar) standartus, būtų atvertas kelias teisiniui neapibrėžtumui.

1.2. Reaguojančios teisės sampratos teoriniai aspektai

*„Visuma yra daugiau, nei ją sudarančių dalių suma“
Aristotelis*

Remiantis reaguojančios teisės samprata, teisė ir socialinės sritys yra susijusios, todėl teisę reikia suvokti plačiau – kaip taisyklių, principų ir praktikos sistemą⁶². Ši sistema yra atvira normų sistema su konkuruojančiomis argumentavimo praktikomis. Reaguojančios teisės požiūris siekia išplėsti teisinį žinių lauką ir įtraukti normatyvinius vertinimus apie teisinių veiksmų tikslus bei pasekmes⁶³. Pagal reaguojančios teisės modelį, neapibrėžtumas suprantamas kaip tam tikras vertybinis konfliktas, kurį individualioje situacijoje reikia išspręsti. Teisės normų neapibrėžtumą šiuo atveju netgi galima laikyti tam tikra vertybe, kuri būtent ir leidžia prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančios ekonominės ir socialinės aplinkos.

⁵⁸ WHISH, Richard; BAILEY, David (2021). *Competition Law. Tenth Edition*. Oxford University Press, 19.

⁵⁹ KŪRIS, Egidijus (2002) Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis. Iš: KELSEN, Hans. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 30.

⁶⁰ MAKRIŠ, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 7 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

⁶¹ Ten pat.

⁶² MAKRIŠ, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1), 36 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>.

⁶³ Ten pat.

Analizuodamas teisę kaip reiškinių, liberaliosios jurisprudencijos atstovas R. Dworkinas sukūrė integralios teisės sistemos teoriją, pagal kurią, teisė suprantama kaip tam tikra „imperija“, apimanti viską⁶⁴. Pagal integralios teisės sampratą, teisė yra sistema, o nebaigtas yra tik jos pozityvistinis vaizdas⁶⁵ – teisė egzistuoja tobulu pavidalu ir teisėjui tenka užduotis ją atrasti⁶⁶. Dėl to teisės vientisumas apima ne tik pagrindinius teisės normų principus (tokius kaip aiškumas, tikrumas), bet ir konkrečios teisės srities, kuriai norma yra skirta, esmines vertybes ir tikslus⁶⁷.

Atitinkamai, pagal R. Dworkino suformuotą interpretacinę teisės sampratą, teisės taikytojai (aiškintojai) nustato tam tikrą principų (teisinių ir moralinių) rinkinį⁶⁸. Šie du principų rinkiniai turi būti palyginti ir, atsižvelgiant į antrąjį (moralę), pritaikomas pirmasis (teisės normos)⁶⁹. Čia taip pat svarbu įvertinti ir įstatymų leidėjo ketinimus.

Taigi, R. Dworkinas pripažįsta, kad pozityviosios teisės normų teisėjo darbe nepakanka, o turi būti vertinami teisės principai, teisės ginamos vertybės, įstatymų leidėjo tikslai, pagaliau – visa šių elementų sistema⁷⁰. Nors visos nepozityvistinės teorijos šiame straipsnyje nėra aptariamoms, tačiau apibendrintai galima išskirti, kad nepozityvistinių teorijų atstovai teisės šaltiniu pirmiausia mano esant vertybes, *inter alia*, moralę, o pozityvistai – priešingai. Pavyzdžiui, teisinio personalizmo kūrėjas A. Vaišvila teisės šaltiniu materialiąja prasme laiko dorovines nuostatas, religinius įsitikinimus, nenormines vertybes – žmonių interesus⁷¹. Taip aiškinant teisę reikia ne tik išanalizuoti visą esamą teisinę medžiagą, bet ir suvokti jos integralumą, pasverti visus principus ir pagaliau nuspręsti, ar to reikia atsižvelgiant į įstatymų leidėjo tikslą, asmens teises ir teisės principus⁷². Toks darbas, kaip pripažįsta net ir pats R. Dworkinas, – ne žmogaus jėgoms: tai tik genialesnio teisėjo Heraklio⁷³ paveikslas⁷⁴. Tad, nors integralios teisės samprata gali būti laikoma labiausiai reaguojančia ir geriausiai apimančia ne tik teisės, bet ir kitas normas, kaip antai moralę bei įstatymų leidėjo ketinimus, tenka pripažinti, kad toks teisės taikymas būtų itin sudėtingas ir kompleksinis, todėl, tikėtina, neefektyvus.

⁶⁴ STAVROPOULOS, Nicos (2021-02-08). *Legal Interpretivism* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/law-interpretivism/>

⁶⁵ LATVELĖ, Rūta. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 132 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ DWORKIN, Ronald (1986). *Law's Empire*. Harvard University Press, 243 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.filosoficas.unam.mx/~cruzparc/empire.pdf>

⁶⁸ STAVROPOULOS, Nicos (2021-02-08). *Legal Interpretivism* [interaktyvus]. <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/law-interpretivism/>

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 134 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁷¹ SPRUOGIS, Ernestas (2006). Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 8(86), 58 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2836>

⁷² LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 134 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁷³ Siekdamas teisės filosofijos požiūriu pasvarstyti, kaip teisėjai, sprenddami bylas, konstruoja teorijas dėl įstatymų leidėjo tikslo ir teisės principų reikalavimus, R. Dworkinas „sukūrė“, kaip jis pats nurodo, „antžmogiškų gebėjimų, išsilavinimo, kantrybės bei įžvalgumo teisininką“, kurį vadina Herakliu (DWORKIN, Ronald (2004). *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 158).

⁷⁴ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla [interaktyvus], 134. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

Kaip tam tikras tarpinis griežtojo teisinio pozityvizmo ir R. Dworkino suformuotos integralios teisės sampratos variantas laikytina švelniojo teisinio pozityvisto H. L. A. Harto suformuota atviros teisės struktūros samprata, pagal kurią teisė yra normatyvinio pobūdžio principai ir normos⁷⁵. Griežtasis pozityvizmas apskritai neigia tai, kad vertybiniai faktai gali lemti teisės turinį, tuo tarpu švelnusis – kad vertybiniai faktai gali daryti įtaką (ne lemti) teisės turiniui⁷⁶.

H. L. A. Harto suformuota atviros teisės samprata remiasi supratimu, kad dėl visuomeninio gyvenimo raidos ir realybės įvairumo atsiranda naujų visuomeninių santykių, kurie turėtų būti sureguliuoti teisės priemonėmis, bet nėra reguliuojami dėl objektyvaus įstatymų leidėjo nesugebėjimo numatyti visas galimas situacijas⁷⁷. Kad ir kiek būtų bandoma reguliuoti santykius, gyvenimo situacijos visada bus sudėtingesnės – negalima nustatyti taisyklių, kurios tiksliai apimtų visus elgesio atvejus⁷⁸. Kaip nurodo H. L. A. Hartas, „[j]eigu pasaulį, kuriame gyvename, būtų galima apibūdinti nurodant baigtinį tam tikrų požymių skaičių, o mes žinotume visus šiuos požymius bei galimus jų derinius, kiekvienam įmanomam atvejui būtų galima iš anksto sukurti atitinkamą nuostatą. ... Tokiame pasaulyje gerai derėtų „mechaninė“ jurisprudencija“ ir pripažįsta, kad „... toks pasaulis – tai ne tas pasaulis, kuriame mes gyvename“⁷⁹.

H. L. A. Harto teiginiai, kad teisės normą sudarantys *žodžiai* turi tam tikrą prasmės pagrindą, sulaukė kritikos, nes pripažįstama, kad teisės taisyklė turi konkretų tikslą, kuriam ji ir buvo sukurta. L. Fullerio teigimu, būtent atsižvelgdamas į tai, kokio blogio teisės taisyklė „turėtų“ padėti išvengti, teisėjas ir turi aiškinti teisinę taisyklę – teisė turi būti naudojama ir taikoma pagal tai, kaip ji gali padėti pasiekti savo tikslus⁸⁰. Todėl teisės normos turi būti aiškinamos atsižvelgiant į jomis siekiamą tikslą⁸¹.

Kitaip tariant, jeigu statutinė teisė tam tikro klausimo nereglamentuoja, tai dar nereiškia, kad šis klausimas apskritai lieka už teisės ribų ar neturi sprendimo – tokiose situacijose teismas privalo rasti išeitį, remdamasis kitais teisės šaltiniais, pavyzdžiui, bendraisiais teisės principais, bei aiškindamas teisę ir pagrįsdamas savo sprendimą racionaliais argumentais⁸².

Reaguojančios teisės sampratoje nebekyla ginčo, kad teisę galima suprasti kaip tam tikrą gyvą, dinamišką daugiasluoksnią sistemą, jautrią ne tik tam tikriems visuomeniniams santykiams, vertybėms, tačiau ir ekonomikai⁸³. Dėl to kitas svarbus teisės normos aiškinimo aspektas yra atsižvelgti į normos aiškinimo (ir taikymo) padarinius, taip priartėjant prie ekonominės teisės analizės.

R. A. Posnerio teigimu, „teisėjas dažnai neturi jokio kito pasirinkimo kaip suformuluoti sprendimą, remdamasis neteisinais metodais ir su teise nesusijusiais dokumentais, o kartais jis yra priverstas prieš

⁷⁵ SPRUOGIS, Ernestas (2006). Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 8(86), 58 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2836>

⁷⁶ Ten pat, 57.

⁷⁷ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla [interaktyvus], 93. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁷⁸ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 155.

⁷⁹ HART, Herbert Lionel Adolphus (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai, 226.

⁸⁰ LATVELĖ, Rūta (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 149 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁸¹ Ten pat.

⁸² MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 159.

⁸³ RUŠKYTĖ, Ramutė (2010). Sąžiningos konkurencijos laisvė pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo biuletenis*, 3(19), 193 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2010-319.pdf

teisinius argumentus pasinaudoti paprasta intuicija⁸⁴. Tad „teisėjai ... naudoja taisykles, nustatytas įstatymų leidėjų ir ankstesnių teismų sprendimų („pozityviąją teisę“), taip pat savo pačių etines bei politines preferencijas“⁸⁵.

Šiuo atveju, teisėjas aiškina ir taiko teisę kaip gyvą organizmą, susidedantį iš teisės normų, papročių, bendruomenės ir moralės principų⁸⁶. Pragmatizmo šalininkams, kaip ir pozityvistams, nuoseklumas yra svarbus, bet ne būtinas; tai tik viena iš vertybių, kurią teisėjas bei priežiūros institucijos turėtų įvertinti konkrečiu atveju⁸⁷.

Neobrandeistinės mokyklos⁸⁸ atstovai teigė, kad konkurencijos teisės mokslininkai turėtų nebeįtikinėti teismų taikyti ekonominį požiūrį konkurencijos teisės bylose⁸⁹. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į pastaruosiu metu didėjančią rinkų koncentraciją ir galingų skaitmeninių platformų, tokių kaip „Google“, „Amazon“ ir „Facebook“, augimą, kuris paskatino požiūrį, jog bendros gerovės standartas – Čikagos mokyklos požiūriu – yra pernelyg siauras⁹⁰. Neobrandeistinės mokyklos atstovai mano, kad Čikagos mokyklos požiūris nesuderina tikrųjų konkurencijos teisės tikslų, kurie, jų nuomone, turėtų būti platesni nei tik bendra gerovė, ir apimti tokias sritis kaip ekonominės galios išskaidymas, ekonominis teisingumas, sąžiningumas, tvarumas ir kt.⁹¹ Atitinkamai, aiškinant neapibrėžtas konkurencijos teisės nuostatas, būtina atsižvelgti į platesnius jų sukūrimo tikslus ir aiškinimo padarinius.

Su tokia pozicija reikėtų sutikti, kadangi, manytina, kad Neobrandeistinės mokyklos požiūris atskleidžia konkurencijos teisės daugiasluoksniškumą. Visgi, tai kartu paviršiu iškelia ir teisinio apibrėžtumo (aiškumo) problemą – kuo galimas platesnis aiškinimas, tuo didėja rizika pažeisti šį principą, kuris saugo nuo teismų savivalės ir užtikrina tam tikrą nuspėjamumą. Viena, teisė dažnai laikoma visuomenės stabilumo garantu, kita, dažnai pamirštama, kad tarp jos pastovumo ir sparčiai besikeičiančios realybės kyla įtampa, nes įstatymų leidėjai ne visada spėja žengti koja kojon su gyvenimu⁹². Todėl pasenusias normas reikia arba atnaujinti, arba interpretuoti ir taikyti atsižvelgiant į pasikeitusias ekonomines, socialines, politines ir kitas sąlygas⁹³. Kita vertus, teisė turi būti pakankamai lanksti, kad galėtų prisitaikyti prie nuolat kintamos tikrovės⁹⁴.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad pagal reaguojančios teisės sampratą iš esmės kiekviena teisė taikanti institucija privalo nustatyti taikytinus teisės principus ir normas. Kiekvienu atveju būtina priimti vertybinį sprendimą, remiantis tam tikrais vertinamaisiais kriterijais – teisingumu, protingumu,

⁸⁴ POSNER, Richard Allen (2004). *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004, 381–382.

⁸⁵ Ten pat, 382.

⁸⁶ LATVELĖ, Rūta. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 168 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>

⁸⁷ Ten pat.

⁸⁸ Neobrandeistinė ekonomikos mokykla konkurencijos teisės kontekste remiasi JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjo Louis Brandeis idėjomis, pabrėžiant, kad pernelyg didelė ekonominė galia kelia grėsmę tiek konkurencijai, tiek demokratijai, todėl būtina aktyvi antimonopolinė politika. Ši mokykla pavadinta L. Brandeis garbei, nes ji tęsia jo progresyvas mintis apie rinkų reguliavimą ir monopolijų ribojimą ne tik ekonominiiais, bet ir politiniais pagrindais. Neobrandeistinės mokyklos idėjos priešinasi Čikagos mokyklai, kuri konkurencijos teisėje pirmenybę teikia tik bendrai gerovei (WHISH, Richard; BAILEY, David (2021). *Competition Law*. Tenth Edition. Oxford University Press, 20–21).

⁸⁹ WHISH, Richard; BAILEY, David (2021). *Competition Law*. Tenth Edition. Oxford University Press, 20.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Ten pat.

⁹² MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 143.

⁹³ Ten pat.

⁹⁴ Ten pat.

sąžiningumu, lygiateisiškumu ir kitais bendraisiais teisės principais⁹⁵. Vis dėlto šios vertybės bei principai nėra iki galo apibrėžti, todėl aiškinant jų turinį ir taikymą konkrečioms situacijoms reikia papildomo aiškinimo⁹⁶. Kitaip tariant, neapibrėžtam teisės normų aiškinimui turi būti pasitelkiamos tam tikros neteisinės priemonės. Be to, reikia atsižvelgti į analizuojamų veiksmų ekonominį kontekstą, platesnius konkurencijos teisės tikslus ir galimus aiškinimo padarinius.

2. Autonominės ir reaguojančios konkurencijos teisės sampratos

Autonominės ir reaguojančios konkurencijos teisės sampratos modeliai gali būti laikomi tam tikromis dviem skirtingomis strategijomis, galinčiomis nulemti ES konkurencijos taisyklių aiškinimo ir taikymo kryptį bei padėti spręsti ES konkurencijos teisės neapibrėžtumą.

Autonominės konkurencijos teisės sampratos *modus operandi* – kai teisinė technokratija⁹⁷ yra nepakankama aiškiai nustatyti konkurencijos teisės (normų) taikymo, atsižvelgiant į konkurencijos teisės specifiką, ekonominė technokratija yra pasitelkiama tam, kad būtų pateiktos pagrindinės ekonominės pozicijos, siekiant tiksliai (tiksliau) apibrėžti neaiškias konkurencijos teisės sąvokas⁹⁸ ir jas pritaikyti konkrečiai situacijai „sukuriant“ individualią normą. *Grundnorm* (ją įgyvendinančių konstitucijos ir bendrųjų teisės normų) aiškinimo metodai, neįsileidžiantys vertybinių ir politinių nuostatų, kartu su bendrojo gėrio maksimizavimo indėliu yra teisinio samprotavimo priemonės. Tikimasi, kad būtent šios priemonės padės priimti tikslesnius, lengviau administruojamus ir aiškesnius teisinius sprendimus bei galiausiai užbaigs ES konkurencijos teisės neapibrėžtumą.

Laikantis ES konkurencijos teisės, kaip reaguojančios teisės sampratos, institucijos užsiima tikslinga aiškinimo praktika ir ES konkurencijos teisę laiko atvira normatyvine sistema, svyruojančia tarp keleto vertybių⁹⁹. Siekdamas įgyvendinti pagrindinius ES konkurencijos teisės tikslus¹⁰⁰, teisę taikančios institucijos naudoja teisinio argumentavimo neteisinių žinių (pvz., ekonomikos) ir vertybinių, moralinių bei įstatymų leidėjo tikslų vertinimo visumą¹⁰¹. Tokiu atveju ES konkurencijos teisę suvokiama kaip tam

⁹⁵ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 140.

⁹⁶ Ten pat.

⁹⁷ Technokratija (gr. *technē* – menas, meistrystė + *kratos* – valdžia), visuomenės santvarka, kurioje valstybės valdymo svarbiausius sprendimus priima kvalifikuoti specialistai, technologai, mokslininkai, inžinieriai, ekspertai, gamybos organizatoriai, vadovai, turintys reikiamų žinių, kvalifikacijos ir įgūdžių. Būdinga mokslinių metodų taikymas sprendžiant socialines problemas (Visuotinė lietuvių enciklopedija) [interaktyvus]. <https://www.vle.lt/straipsnis/technokratija/>

⁹⁸ MAKRIŠ, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 10 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

⁹⁹ Ten pat, 55.

¹⁰⁰ Svarbu paminėti, kad nėra bendro sutarimo ir dėl to, kokių tikslų (ar tikslo) yra siekiama ES, taip pat ir Lietuvos, konkurencijos teisės nuostatomis. R. Ruškytė, analizuodama Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimus, yra išskyrusi, kad pagrindiniai sąžiningos konkurencijos tikslai yra optimalus ekonominių išteklių pasiskirstymas, veiksmingas rinkos veikimas ir vartotojų gerovė (RUŠKYTĖ, Ramutė (2010). *Sąžiningos konkurencijos laisvė pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis, 3(19), 193 [interaktyvus]. https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2010-319.pdf). Kiti autoriai skiria vidaus rinkos integraciją, konkurentų apsaugą, konkurencijos laisvę, ekonominį efektyvumą, išskirdami vartotojų apsaugą kaip bene pagrindinį konkurencijos teisės tikslą (MOISEJEVAS, Raimundas; NOVOSAD, Ana (2013). Kai kurios pastabos dėl pagrindinių ES konkurencijos teisės tikslų. *Jurisprudencija*, 20(2), 639 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/974>). Tad atrodo, kad bendro sutarimo nėra ir dėl pačių konkurencijos teisės tikslų. Nors šiame straipsnyje analizuojama tema yra glaudžiai susijusi su konkurencijos teisės tikslais, jie bus aptariami kitame autorės straipsnyje.

¹⁰¹ MAKRIŠ, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 55 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

tikra praktikuojama praktinio aiškinimo disciplina, kurią formuoja poreikis suderinti plačius teisinius ir moralinius principus, jų rinkinius ir ankstesnę teismų praktiką¹⁰², ekonominiu požiūriu atsižvelgiant į rinkos supratimą ir vertinimą.

Visgi, autorės vertinimu, autonominė ES konkurencijos teisės samprata, kuri dėl savo pobūdžio yra panaši į griežtąjį teisinį pozityvizmą, yra nepakankama ES konkurencijos teisės normų neapibrėžtumui, taip pat jų galimybei prisitaikyti prie besikeičiančios globalios ekonominės aplinkos, spręsti. Kaip yra nurodęs V. Mikelėnas, „net ir pats tobuliausias įstatymas, aiškinamas neprotingai, galėtų virsti „kvailu“, o prastas įstatymas, kurio turinys interpretuojamas vadovaujantis vadinamuoju „sveiku protu“, taigi atsižvelgiant į esamus socialinius svetus, galėtų virsti teisinės minties pavyzdžiu, etalonu“¹⁰³.

ES konkurencijos teisę suprantant kaip reaguojančią teisę, tiek priežiūros institucijos, tiek teismai pasitelkia konstruktyvų aiškinimą, t. y. vertindami pozityviasias teisės normas (tiek konstituciją, tiek ją įgyvendinančias bendrąsias teisės normas), atsižvelgia į įstatymų leidėjo tikslus, ketinimus, ES konkurencijos teisės paskirtį, taip pat tam tikras moralines vertybes bei į tai, kokį poveikį (ekonominiu požiūriu) vienas ar kitas išaiškinimas turėtų rinkoje. Kitaip tariant, vadovaujamasi „sveiku protu“.

Pagal reaguojančios teisės sampratą, užuot ieškant tam tikro ES konkurencijos teisės pastovaus ketinimo ar tikslo, yra pripažįstama, kad teisės aiškintojai dažnai turi atlikti vertybinius vertinimus, priimti normatyvinius sprendimus ir (re)konstruoti taisyklės tikslo sampratą, kad galėtų ją taikyti besikeičiančioje teisinėje ir ekonominėje realybėje¹⁰⁴. Šiuolaikinėje ypač dinamiškoje teisinėje ir ekonominėje aplinkoje būtent ES konkurencijos teisę aiškinant pasitelkiant reaguojančios teisės sampratos metodus, konkurencijos teisės nuostatų neapibrėžtumas galėtų padėti atskleisti konkurencijos teisės gebėjimą prisitaikyti prie dinamiškų teisinių ekonominių santykių bei tinkamai jį išnaudoti.

Tačiau šioje vietoje taip pat galima susidurti su kitu kraštutiniu – priežiūros institucijų ir teismų aktyvumas gali pradėti erzinti tiek visuomenę, tiek kelti nerimą teisei bendruomenei dėl priežiūros institucijų ir teisėjų diskrecijos ribų¹⁰⁵. Teisinis apibrėžtumas veikia kaip garantija nuo teismų ir kitų teisę taikančių institucijų savivalės¹⁰⁶. Atitinkamai, natūralu, kad tokiu atveju kyla klausimas, ar teisinis stabilumas (kurį labiau užtikrina autonominė ES konkurencijos teisės samprata) nėra didesnė vertybė, negu kiekvieno teisinio ginčo individualizavimas¹⁰⁷. Vis dėlto reikia sutikti, kad teisės normos privalo būti universalios, t. y. apimti kuo daugiau gyvenimo situacijų, kad kiekvienam veiksmui ar įvykiui nereikėtų kurti atskiros taisyklės ir būtų išvengta teisės spragų. Dėl to vertinamųjų terminų vartojimas laikytinas priemone, suteikiančia galimybę lanksčiau taikyti teisės normas ir įvertinti konkrečios bylos aplinkybes¹⁰⁸. Todėl tam tikras neapibrėžtumas gali būti priimtina kaina už efektyvų ES konkurencijos teisės taikymą¹⁰⁹.

¹⁰² MAKRIŠ, Stavros (2021). *EU Competition Law as Responsive Law*. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 57 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

¹⁰³ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 147.

¹⁰⁴ MAKRIŠ, Stavros (2021). *EU Competition Law as Responsive Law*. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 17 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

¹⁰⁵ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2012). Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 19(4), 1351 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/106>

¹⁰⁶ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 151.

¹⁰⁷ LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2012). Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 19(4), 1351 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/106>

¹⁰⁸ MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia, 153.

¹⁰⁹ STONES, Ryan R. (2018). *EU competition law and the rule of law: justification and realisation*. Doctoral dissertation. Social Sciences, Law, London School of Economics and Political Science. London, 259 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etheses.lse.ac.uk/3938/>

Reikia manyti, kad kaip tam tikras balansas tarp visiškai autonominio ir visiškai reaguojančio požiūrių yra tinkama H. L. A. Harto pozicija, kad teisėjai turi plačią diskreciją aiškinti pozityviąją teisę neapibrėžtumo srityje, bet būtent *atsižvelgdami į moralę, socialines vertybes ir tuo metu vyraujančią ekonominį kontekstą, o ne pagal* šiuos nuolat kintančius konstruktus. Konkurencijos teisės normose įtvirtintas pageidaujamo elgesio vertinimas gali būti „pakreiptas“ viena ar kita kryptimi jį aiškinant *atsižvelgiant į* aiškinimo metu egzistuojančias vertybes ir ekonominį kontekstą, tačiau „nepaleidžiant“ konkurencijos teisės „dvasios“, įtvirtintos pozityviosiose normose, t. y. vertinant konstituciją, bendrąsias normas ir (tačiau ne tik) per bendrosios gerovės prizmę. Tikėtina, kad toks vertinimas padėtų efektyviau valdyti ES konkurencijos teisei būdingą neapibrėžtumą ir riziką dėl pernelyg plačios priežiūros institucijų bei teisėjų diskrecijos. Taip būtų pasiekiamas tinkamas teisinio tikrumo, apibrėžtumo ir ES konkurencijos teisės gebėjimo prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių ekonominių santykių, taigi efektyvaus konkurencijos teisės taisyklių taikymo, pusiausvyra.

Vietoje pabaigos

Nors praktikoje vyraujančios tendencijos nėra pagrindinis šio straipsnio tyrimo objektas, reikia pažymėti, kad ES konkurencijos teisė pasižymi tiek autonominės teisės, tiek reaguojančios teisės tendencijomis. Visgi, peržvelgus naujausią praktiką, matoma, kad ji labiau atitinka reaguojančios teisės sampratą. Pastaraisiais dešimtmečiais ES konkurencijos teisėje¹¹⁰ ryškėja perėjimas nuo griežtai autonominio teisės aiškinimo prie labiau reaguojančios teisės sampratos. Šį poslinkį rodo vadinamojo labiau ekonominio požiūrio (angl. *more economic approach*) vis tvirtesnis įsitvirtinimas praktikoje, kurio pagrindinė prielaida – konkurencijos teisės paskirtis pirmiausia yra užkirsti kelią veiksams, galintiems pakenkti veiksmingai konkurencijai, ir atitinkamai vartotojų gerovei¹¹¹. Vartotojų gerovės samprata šiuo atveju apima tiek kainų, tiek ir prekių bei paslaugų kokybės, inovacijų bei pasirinkimo laisvės aspektus¹¹².

Europos Komisija per daugiau nei dvidešimt metų po truputį įveda „labiau ekonominį požiūrį“¹¹³, taip kreipiant ES konkurencijos teisę labiau prie reaguojančios teisės sampratos. Tiesa, „labiau ekonominis požiūris“ yra ryškesnis sprendimuose, ne teisiniuose dokumentuose. Kaip pastebėjo Stylianou ir Iacovides, atlikę itin išsamų Europos Komisijos, taip pat ir ES teismų, sprendimų konkurencijos teisės bylose tekstinę analizę, nuo XX a. septintojo dešimtmečio iki šių dienų ES institucijų sprendimuose konkurencijos teisės bylose yra siekiama konkurencijos efektyvumo, gerovės, ekonominės laisvės, rinkos struktūros, teisingumo, Europos Sąjungos integracijos ir konkurencinio proceso tikslų¹¹⁴. Tai susiję ir su tuo, kad nuo Reglamento 1/2003 įsigaliojimo Europos Komisija, taikydama konkurencijos teisę, palaipsniui vis labiau orientuojasi į siekiamus savo konkurencijos politikos formavimo tikslus, o „įstatymu grindžiamos“ praktikos, kurios tikslas buvo aiškinti teisės normas ir užtikrinti teisinį aiškumą bei apibrėžtumą, sumažėjo¹¹⁵. Tokie „įstatymu grindžiami“ sprendimai dažniausiai pasižymėdavo tuo, kad būdavo nustatoma, ar tam tikri veiksmai pažeidžia konkurencijos teisės taisykles, o net kai

¹¹⁰ Minėta, Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymo nuostatose yra įtvirtintos iš esmės identiškos nuostatos kaip ir SESV 101 ir 102 straipsniuose, todėl, aiškinant ir taikant konkurencijos teisę Lietuvos Respublikoje yra atsižvelgiama į ES praktiką.

¹¹¹ MAKRIIS, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 35 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>

¹¹² Ten pat.

¹¹³ Ten pat, 36.

¹¹⁴ STYLIANOU, Konstantinos; IACOVIDES, Marios. (2022). The goals of EU competition law: a comprehensive empirical investigation. *Legal Studies*, 42(4), 620–648 [interaktyvus]. doi:10.1017/lst.2022.8

¹¹⁵ COLOMO, Pablo Ibanez (2023). *The New EU Competition Law*. Hart Publishing, 26.

pažeidimas buvo pripažįstamas, pagrindinis tikslas buvo teisės aiškinimas, o ne baudos skyrimas ar kitų subjektų atgrasymas nuo panašių veiksmų¹¹⁶. Kita vertus, konkurencijos teisės normomis siekiant konkurencijos politiką formuojančių tikslų, jos interpretuojamos labiau atsižvelgiant į ekonominius, socialinius tikslus ir konkrečiai analizuojamai rinkai būdingą specifiką, o skiriamos baudos (jų dydis) naudojamos kaip politikos įrankiai, nustatant prioritетines sritis. Visa tai labiau artima būtent reaguojančios teisės sampratai.

Pavyzdžiui, daug akademikų dėmesio¹¹⁷ sulaukusiame *Google Shopping*¹¹⁸ sprendime buvo pateikti išaiškinimai dėl pirmenybės teikimo savo paslaugoms skaitmeninėje platformoje (angl. *self-preferencing*) – veiksmų, kurie iki sprendimo priėmimo nebuvo laikomi pažeidžiančiais ES konkurencijos teisės taisykles, tačiau taip pat buvo paskirta ir tuo metu didžiausia bauda už konkurencijos teisės pažeidimus, siekianti 2,95 mlrd. EUR. Be to, šioje byloje pateikti išaiškinimai tapo ir didžiausioms skaitmeninėms platformoms taikomais įpareigojimais *ex ante*, įtvirtintas Skaitmeninių rinkų akte¹¹⁹.

Kaip ES konkurencijos teisė prisitaiko prie skaitmeninių platformų keliamų iššūkių, puikiai iliustruoja ir pastarasis ESTT prejudicinis sprendimas byloje *Google Android Auto*¹²⁰. Skirtingai nuo griežto *Bronner*¹²¹ byloje suformuoto prieigos prie dominuojančio ūkio subjekto infrastruktūros suteikimo testo, *Google Android Auto* byloje pastarieji buvo patikslinti atsižvelgiant į skaitmeninių platformų specifiką. Konkrečiai, *Bronner* sprendime išaiškinta, kad atsisakymas suteikti prieigą prie dominuojančią padėtį užimančios įmonės savo veiklai sukurtos ir jai priklausančios infrastruktūros, gali būti laikomas piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi, jei (i) toji priemonė (infrastruktūra), prie kurios prašoma prieigos, yra būtina kito ūkio subjektai veiklai vykdyti, nes nėra faktinės ar potencialios šios infrastruktūros alternatyvos; (ii) dėl šio atsisakymo gali būti pašalinta bet kokia konkurencija gretutinėje rinkoje; (iii) atsisakymo negalima objektyviai pateisinti¹²². Tuo tarpu *Google Android Auto* byloje ESTT išaiškino, kad kai dominuojanti bendrovė sukūrė infrastruktūrą (analizuotinu atveju – skaitmeninę platformą) ne tik savo veiklai, bet ir siekdama leisti tretiesiems asmenims ją naudoti, ESTT nustatyta sąlyga, susijusi su šios infrastruktūros būtinumu prieigos prašančio asmens veiklai vykdyti, nes nėra faktinės ar potencialios tos infrastruktūros alternatyvos, netaikoma¹²³.

Kaip matyti, konkurencijos teisės aiškinimas vis dažniau grindžiamas ne tik pozityviosiomis teisės normomis ir susiformavusia precedentine praktika, bet ir reagavimu į kintamą ekonominę realybę. Sprendimus priimančios institucijos, neperžengdamos teisinio reguliavimo ribų, taiko lankstų teisės aiškinimą, siekdamas atliepti tokius šiuolaikinius iššūkius, kaip antai skaitmenizacija, platforminių

¹¹⁶ COLOMO, Pablo Ibanez (2023). *The New EU Competition Law*. Hart Publishing, 27.

¹¹⁷ Žr., pvz., LINDEBOOM, Justin (2022). Rules, Discretion, and Reasoning According to Law: A Dynamic-Positivist Perspective on Google Shopping. *Journal of European Competition Law & Practice*, 13(2), 63–74 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://academic.oup.com/jeclap/article/13/2/63/6542018>

¹¹⁸ *Google LLC ir Alphabet, Inc.* [ESBT], Nr. T-612/17, [2021-11-10]. ECLI:EU:T:2021:763; *Google LLC ir Alphabet, Inc.* [ESTT], Nr. C-48/22 P, [2024-09-10]. ECLI:EU:C:2024:726.

¹¹⁹ Žr., pavyzdžiui, Skaitmeninių rinkų akto 6 straipsnio 5 dalį: „Prieigos valdytojas netaiko palankesnių sąlygų, kiek tai susiję su reitingo nustatymu, susijusiu indeksavimu ir automatine tinklalapių peržiūra, savo paties siūlomoms paslaugoms ir produktams nei taikoma panašioms trečiosios šalies paslaugoms ar produktams. Prieigos valdytojas taiko skaidrias, sąžiningas ir nediskriminacines tokio reitingo nustatymo sąlygas.“

¹²⁰ *Alphabet Inc.* [ESTT], Nr. C-233/23, [2025-02-25]. ECLI:EU:C:2025:110.

¹²¹ *Oscar Bronner GmbH & Co. KG* [ESTT], Nr. C-7/97, [1998-11-26]. ECLI:EU:C:1998:569.

¹²² *Oscar Bronner GmbH & Co. KG* [ESTT], Nr. C-7/97, [1998-11-26]. ECLI:EU:C:1998:569, 41.

¹²³ Kitaip tariant, piktnaudžiavimu dominuojančia padėtimi gali būti pripažįstami ir tokie veiksmai, kai yra atsisakoma užtikrinti skaitmeninės platformos sąveikumą (t. y. suteikti prieigą) su trečiojo asmens sukurta programėle ir tuo atveju, kai konkreti skaitmeninė platforma nėra būtina siekiant šią programėlę komerciniais tikslais naudoti galutinės grandies rinkoje, tačiau dėl jos ta programėlė gali tapti patrauklesnė vartotojams.

rinkų dinamika ir inovacijų reikšmė konkurenciniam spaudimui. Tokia praktika rodo esminį poslinkį link reaguojančios teisės sampratos, pagal kurią teisė nėra statiška, bet kinta kartu su aplinka. Tai yra ypač svarbu, nes būtent ES konkurencijos teisė siekia reguliuoti sudėtingą ir nuolat kintančią bendrąją ES rinką. Konkurencijos teisę taikančioms institucijoms drąsiau žiūrint ir vertinant konkurencijos teisę kaip reaguojančią, taip būtų atliepta operatyviau ir efektyviau.

Išvados

1. Diskusijose dėl konkurencijos teisės normatyvinių ir konceptualių pagrindų, iš esmės kylančių dėl neapibrėžtų konkurencijos teisės nuostatų bei tikslų, apibendrintai gali būti išskiriami du esminiai skirtingi požiūriai į konkurencijos teisę – autonominės ir reaguojančios teisės sampratos.
2. Pagal autonominės teisės sampratą, ES konkurencijos teisė gali būti apibrėžiama kaip uždaras teisės normų rinkinys, kuriuo siekiama didžiausios naudos didžiausiam žmonių skaičiui (t. y. bendrosios gerovės). Priežiūros institucijos ir teismai, aiškindami neapibrėžtas normas, paprastai nesileidžia į kitus platesnius vertybinius vertinimus. Įvertinus sparčią globalizacijos ir dinamiškos ekonomikos kaitą, kuri lemia ir tam tikrus socialinius pokyčius, manytina, kad šis požiūris nėra pakankamas konkurencijos teisės neapibrėžtumui spręsti.
3. Pagal reaguojančios teisės sampratą, ES konkurencijos teisė gali būti suprantama kaip atvira teisinė sistema, kuri yra neatsiejama nuo kitų socialinių sričių. Teisės normos turėtų būti aiškinamos atsižvelgiant į jų kūrimo priežastis ir galimus atitinkamo jų aiškinimo rezultatus bei padarinius. Priežiūros institucijos ir teismai, aiškindami neaiškias ir tiksliai neapibrėžtas ES konkurencijos teisės nuostatas, turėtų atsižvelgti ir suderinti plačius teisinius, moralinius principus, taip pat ekonominių požiūrių atsižvelgti į tam tikros rinkos veikimą. Vis dėlto kiek abejotina, ar priežiūros institucijos ir teisėjai yra pajėgūs laiku atlikti tokius plačius vertinimus kiekvienu individualiu atveju. Galiausiai, tokia plati konkurencijos teisės taikytojų diskrecija išryškina teisinio stabilumo problemą.
4. Pripažintina, kad ES konkurencijos teisės teisinio neapibrėžtumo greičiausiai nepanaikins nei autonominė, nei reaguojanti teisės aiškinimo praktika. Vis dėlto, kita vertus, konkurencijos teisės taisyklių neapibrėžtumas gali būti laikomas priemone reaguoti į globalizacijos ir skaitmeninės ekonomikos, taip pat kitus, dar nenumatytus, iššūkius. Neapibrėžtas konkurencijos teisės normas aiškinant atsižvelgiant į (o ne pagal) vis besikeičiančias socialines vertybes ir ekonominį kontekstą, tikėtina, būtų pasiekama tinkama teisinio tikrumo, apibrėžtumo ir ES konkurencijos teisės gebėjimo prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių ekonominių santykių ir efektyvaus ES konkurencijos teisės taisyklių taikymo pusiausvyra.

Literatūra

Norminiai teisės aktai

- Europos Sąjungos sutarties ir sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinės redakcijos. *OL C* 202, 2016 6 7, 1–388.
- Europos Parlamento ir Tarybos 2022 m. rugsėjo 14 d. reglamentas (ES) Nr. 2022/1925 dėl atvirų konkurencijai ir sąžiningų skaitmeninio sektoriaus rinkų, kuriuo iš dalies keičiamos direktyvos (ES) 2019/1937 ir (ES) 2020/1828. *OL L* 265, 2022 10 12, 1–66.
- Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. 1999 m. kovo 23 d. Nr. VIII-1099. *Valstybės žinios*, 1999, Nr. 30-856.

Specialioji literatūra

- BALTRIMAS, Johanas; LANKAUSKAS, Mindaugas (2014). *Argumentavimas remiantis teisės principais: atkuriamasis ir plėtojamasis būdai*. Mokslo studija. Lietuvos teisės institutas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://teise.org/wp-content/uploads/2016/07/Baltrimas_Lankauskas_studija.pdf

- BAUBLYS, Linas; BEINORAVIČIUS, Darijus; KALUINA, Andrius ir kt. (2012). *Teisės teorijos įvadas*. 2 leidimas. Vadovėlis. Vilnius: Leidykla MES.
- COLOMO, Pablo Ibanez (2021). The Draft Digital Markets Act: A Legal and Institutional Analysis. *Journal of European Competition Law and Practice*, 12(7) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3790276
- COLOMO, Pablo Ibanez (2023). *The New EU Competition Law*. Hart Publishing.
- DWORKIN, Ronald (1986). *Law's Empire*. Harvard University Press [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.filosoficas.unam.mx/~cruzparc/empire.pdf>
- DWORKIN, Ronald (2004). *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
- FEELEY, Malcolm M. (1979). Law, Legitimacy, and Symbols: An Expanded View of Law and Society in Transition [interaktyvus]. *Michigan Law Review*, 77(3), 899–907.
- HART, Herbert Lionel Adolphus (1958). Positivism and Separation of Law and Morals. [interaktyvus]. *Harvard Law Review*, 71, 593–629.
- HART, Herbert Lionel Adolphus (1997). *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai.
- LINDEBOOM, Justin (2022). Rules, Discretion, and Reasoning According to Law: A Dynamic-Positivist Perspective on Google Shopping [interaktyvus]. *Journal of European Competition Law & Practice*, 13(2), 63–74. <https://academic.oup.com/jeclap/article/13/2/63/6542018>.
- KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas.
- KŪRIS, Egidijus. *Grynoji teisės teorija, teisės sistema ir vertybės: normatyvizmo paradigmos iššūkis*. Iš: KELSEN, Hans (2002). *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 11–41.
- LATVELĖ, Rūta. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/74041>
- LASTAUSKIENĖ, Giedrė (2012). Teismų „interpretacinis žaismas“ ir jo doktrininės prielaidos. *Jurisprudencija*, 19(4), 1342–1359 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/106>
- MAKRIS, Stavros (2020). Openness and Integrity in Antitrust. *Journal of Competition Law & Economics*, 17(1), 1–62 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1093/joclec/nhaa018>
- MAKRIS, Stavros (2021). EU Competition Law as Responsive Law. *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 23, 1–41 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/cel.2021.9>
- MCGINNIS, J. O.; MEERKINS, M. A. (2016). Dworkinian Antitrust. [interaktyvus]. *Iowa Law Review*, 102(1), 1–59 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ilr.law.uiowa.edu/print/volume-102-issue-1/dworkinian-antitrust>
- MIKELĖNIENĖ, Dalia; MIKELĖNAS, Valentinas (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia.
- MOISEJEVAS, Raimundas; NOVOSAD, Ana (2013). Kai kurios pastabos dėl pagrindinių ES konkurencijos teisės tikslų. *Jurisprudencija*, 20(2), 627–642 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/974>
- MURAUSKAS, Donatas (2012). Ekonominė teisės analizė (susiformavimas). *Teisė*, 83, 220–233 [interaktyvus]. <https://www.journals.vu.lt/teise/article/view/109>
- POSNER, Richard Allen (2004). *Jurisprudencijos problemos*. Vilnius: Eugrimas, 2004.
- RUŠKYTĖ, Ramutė (2010). Sąžiningos konkurencijos laisvė pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją. *Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo biuletenis*, 3(19), 186–210 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2015/01/ktb_2010-319.pdf
- SPRUOGIS, Ernestas (2006). Teisės aiškinimo probleminiai aspektai. *Jurisprudencija*, 2006 8(86), 56–62 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/2836>
- STONES, Ryan R. (2018). *EU competition law and the rule of law: justification and realisation*. Doctoral dissertation. Social Sciences, Law, London School of Economics and Political Science. London [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://etheses.lse.ac.uk/3938/>
- STYLIANOU, Konstantinos; IACOVIDES, Marios. (2022). The goals of EU competition law: a comprehensive empirical investigation. *Legal Studies*, 42(4), 620–648 [interaktyvus]. doi:10.1017/lst.2022.8
- STYLIANOU, Konstantinos; IACOVIDES, Marios. (2025). The new goals of EU competition law: sustainability, labour rights, and privacy. *European Law Open*, 3(3), 587–616 [interaktyvus]. <https://doi.org/10.1017/elo.2024.31>

VAIŠVILA, Alfonsas (2006). Teisinis aiškinimas kaip teisės atpažinimas įstatymų tekstuose. *Jurisprudencija*, (8)86, 7–17 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lituanistika.lt/content/6694>
WHISH, Richard; BAILEY, David (2021). *Competition Law*. Tenth Edition. Oxford University Press.

Teismų praktika

Oscar Bronner GmbH & Co. KG [ESTT], Nr. C-7/97, [1998-11-26]. ECLI:EU:C:1998:569
Google LLC ir Alphabet, Inc. [ESTT], Nr. C-48/22 P, [2024-09-10]. ECLI:EU:C:2024:726.
Alphabet Inc. [ESTT], Nr. C-233/23, [2025-02-25]. ECLI:EU:C:2025:110.
Google LLC ir Alphabet, Inc. [ESBT], Nr. T-612/17, [2021-11-10]. ECLI:EU:T:2021:763.

Kiti šaltiniai

STAVROPOULOS, Nicos (2021-02-08). *Legal Interpretivism* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/law-interpretivist/>
Visuotinė lietuvių enciklopedija [interaktyvus]. <https://www.vle.lt/straipsnis/technokratija/>

Paulina Gričenė yra Vilniaus universiteto Viešosios teisės katedros doktorantė. Pagrindinės mokslinių interesų sritys – konkurencijos teisė, skaitmeninė ekonomika, žmogaus teisės.

Paulina Gričenė is a PhD student at the Department of Public Law, Vilnius University Faculty of Law. Her main research interests are competition law, digital economy, and human rights.